

Mitä tiedämme Jeesuksesta?

Luento Suomen teologisessa instituutissa 17.01.2007 Timo Junkkaala

Kristinuskon kuolemaa on ennustettu moneen kertaan sen jälkeen, kun Järjen festivaali järjestettiin Notre Dame katedraalissa 1793 ja järjen kultin piti syrjäyttää kristinusko. John Lennon antoi maaliskuussa 1966 legendaarisen kommenttinsa "Beatles on nyt suositumpi kuin Jeesus". Kolme vuotta myöhemmin Beatles-yhtye hajosi.

Ne, jotka ovat ennustaneet kristinuskon kuolemaa, ovat kerran toisensa jälkeen osoittautuneet vääriksi profetoiksi. Jeesus näyttää nyt olevan ajankohtaisempi kuin koskaan. Suomessakin hänestä on ilmestynyt useita kirjoja aivan viime aikoina.

Samalla Jeesuksesta esitetyt väitteet ovat rajusti ravistelleet perinteistä Jeesus-kuvaa. On suoraan väitetty, että perinteinen käsitys Jeesuksesta perustuu tahalliseen vääristelyyn ja lähteiden pimittämiseen. Sanotaan, että kirkko olisi hylännyt suurten joukon evankeliumeita voidakseen säilyttää mieleisensä käsityksen Jeesuksesta.

Oliko Juudas Jeesuksen läheisin opetuslapsi? Millainen oli Maria Magdalenan suhde Jeesukseen? Dan Brownin bestsellerissä Da Vinci -koodi väitetään, että Maria oli Jeesuksen puoliso ja että heillä oli yhteinen lapsi.

Koraanikin väittää kirkon vääristelleen käsityksen Jeesuksesta

Kristillistä kirkkoa on ennenkin syytetty siitä, että se olisi vääristänyt kuvan Jeesuksesta. Vaikutusvaltaisoin tällaisen väitteen esittäjä oli Muhammed (joka oli Suomessa viime vuonna syntyneiden lasten kohdalla yleisempi nimi kuin Timo, mutta se ei kuulu tähän asiaan).

Koraanissa puhutaan Jeesuksesta paljon; hänet mainitaan 94 jakeessa neljässätoista eri suurassa. Voidaan sanoa, ettei voi olla muslimi uskomatta Jeesukseen. Osaksi Koraanin teksti muistuttaa Uuden testamentin evankeliumeiden kuvausta, mutta on pääosin selvästi epämääräisempi ja mukana on mm. apokryfisista lapsuusevankeliumeista saatu maininta savihinnoista, jotka muuttuvat eläviksi (3: 49; 5:110). Onkin mahdollista, että Muhammed on tuntenut paremmin joitakin gnostilaisia evankeliumeita kuin alkuperäisiä UT:n kirjoituksia. Selvää tietysti on, että Koraanilla on Jeesusta koskevilta osiltaan saman verran historiallista arvoa kuin meidän kuvauksillamme uskonpuhdistuksen ajasta.

Omien lähteittensä ja käsitystensä pohjalta Muhammed väitti, että kristillinen kirkko on vääristellyt kuvan Jeesuksesta.

”He eivät uskoneet vaan puhuivat Mariasta hirveitä valheita ja sanoivat: ’Me tapoimme Messiaan, Jeesuksen, Marian pojan, Jumalan lähettilään.’ – mutta eivät he ristiinnaulinneet häntä. Heistä vain näytti siltä. ... Eivät he häntä tapaneet, vaan Jumala korotti hänet luokseen.” (4:156–158)

”Uskokaa Jumalaan ja Hänen lähettiläisiinsä älkääkä sanoko: ’Heitä on kolme’, vaan lopettakaa, se on parasta teille. Jumala on yksi jumala. Jumala meitä kaikkia varjelkoon! Hänelläkö olisi lapsia?” (4:171).

”Me olemme tehneet liiton myös niiden kanssa, jotka sanovat: ’Olemme kristittyjä’, mutta he unohtivat osan siitä, millä heitä varoitettiin, ja me yllytimme heidät ja juutalaiset vainoon ja vihaan, joka kestää ylösnousemuksen päivään asti, mutta sitten Jumala kertoo heille, mitä he ovat tehneet. Te, joilla on Kirja, lähettiläämme on tullut selvittämään teille suuren osan siitä, mitä te Kirjasta olette kätkeneet, mutta myöskin pyyhkimään paljon pois. Teille on tullut Jumalalta valo ja selkeä Kirja. Jumala johdattaa sille rauhan tielle ne, jotka tavoittelevat Hänen mieltymystään, ja vie heidät pimeydestä valoon ja johdattaa sille rauhan tielle ne, jotka tavoittelevat Hänen mieltymystään, ja vie heidät pimeydestä valoon ja johdattaa heidät oikealle tielle. Ne, jotka sanovat: ’Messias, Marian poika, on Jumala’, ovat luopuneet uskosta.” (5:14–17)

”Ne, jotka sanovat: ’Messias, Marian poika, on Jumala’, eivät ole uskovia. Messiashan itse sanoi: ’Israelilaiset, palvokaa Jumalaa, meidän Herraamme. Siltä, joka asettaa Jumalalle vertaisia, Jumala on kieltänyt Paratiisin, ja hän saa sijansa tulesta. Väärintekijöillä ei ole auttajaa.’ Ne, jotka sanovat: ’Jumala on yksi kolmesta’ eivät ole uskovia. On vain yksi Jumala. Elleivät he herkeä puhumasta tällaisia, tuskallinen rangaistus kohtaa heitä. Miksi he eivät käänny katuvina Jumalan puoleen ja pyydä Häneltä anteeksi? Onhan Jumala Anteeksiantava, Armelias. Messias, Marian poika, oli vain lähettiläs, jota ennenkin oli tullut lähettiläitä.” (5:72–75)

”Ei Jumalan sovi hankkia itselleen lasta ... Puhuttepa te kauheita: taivas on vähällä haljeta, maa revetä ja vuoret sortua maahan, koska he väittävät Armollisella olevan lapsia! Ei Armollisen sovi ottaa itselleen lapsia.” (19:35, 89–92)

Muslimin on mahdotonta uskoa, että Jumalalle voisi käydä niin kuin UT:n mukaan Jeesukselle. Turkkilainen islamilainen teologi kysyy: ”Oletko koskaan nähnyt jumalaa, joka otettiin vangiksi, telotettiin ja murhattiin, eikä pystynyt auttamaan itseään.”

Islamin mukaan Jeesus ei siis ole Jumalan Poika, hän ei ole kuollut ristillä eikä syntien sovitusta tai kuoleman voittamista siis ole tapahtunut.

Koraani opettaa siis Jeesuksesta, mutta keskeisimmissä asioissa aivan eri tavalla kuin Uusi testamentti. Koraani pyrkii korjaamaan Raamatun kuvaa Jeesuksesta. Koraani kertoo, että Muhammad ei uskonut, että Jeesus oli Jumalan Poika ja että hänet ristiinnaulittiin ja että hän nousi kuolleista. Mitään historiallisia tietoja näistä asioista hänellä ei ollut.

Da Vinci -koodin hurjat väitteet

Yksi rajuimmista ja luetuimmista uusista perinteisen käsityksen haastajista on Dan Brownin kirja Da Vinci -koodi. Se oli pitkään myyntilistojen kärjessä sekä Yhdysvalloissa että monessa muussakin maassa, myös Suomessa. Tuskin mikään muu kirja on 2000-luvun alkuvuosina herättänyt niin paljon huomiota kuin se.

Ilmeisesti kirjan suosio perustuu osaksi juuri siihen, että vaikka se on rikosromaani, se pyrkii samalla ravistelemaan totuttuja käsityksiä kristinuskosta aina sen syntyä myöten.

Kirjan kovimmat väitteet voidaan tiivistää seuraavaan luetteloon. (1) Evankeliumeita oli alun perin yli 80. (2) Kirkko valitsi niistä neljä 300-luvulla ja syrjäytti Jeesuksen inhimillisistä puolista kertovat gnostilaiset evankeliumit. (3) Jeesusta oli alun perin pidetty kuolevaisena profeettana, mutta Nikean kirkolliskokouksen päätöksellä 325 jKr. hänestä päätettiin tehdä Jumala. (4) Maria Magdalena oli Jeesuksen puoliso ja heillä oli yhteinen lapsi, jonka jälkeläisiä elää yhä. (5) Nämä

tiedot perustuvat Nag Hammadin ja Kuolleen meren kirjakääröihin, jotka ovat varhaisimpia kristillisiä kirjoituksia.

Kirjassa jäljitetään salaperäistä Graalin maljaa, jolla perinteisesti on tarkoitettu Jeesuksen käyttämää ehtoollismaljaa. Kirjassa annetaan maljalle uusi feministinen tulkinta. Se kuvaa naiseutta, Maria Magdalenan salaisuutta, jonka Siionin luostarin salaseura on säilyttänyt. Kirja edustaa naiseuden uskontoa, eräänlaista vanhan gnostilaisuuden ja uuden feminismin yhdistelmää. Leonardo Da Vinci liittyy mukaan sillä tavoin, että hänen kuuluisassa ehtoollista kuvaavassa maalauksessaan kerrotaan yhden opetuslapsista olleen nainen. Jeesusta lähinnä ei olekaan Johannes vaan Maria Magdalena.

Väitteet esitetään ikään kuin ne perustuisivat luotettaviin lähteisiin

Mielikuvituksellisia tarinoita sisältäviä kirjoja on maailma täynnä. Da Vinci –koodi eroaa useimmista muista siinä, että murhamysterioon liitetty uskonnollinen aines kerrotaan ikään kuin se olisi uusimman tutkimuksen mukainen totuus.

Kirjan alkuun on laitettu esipuheen kaltainen maininta, jossa annetaan ymmärtää, että kirja perustuu osaksi historiallisiin tosiasioihin. Esipuheessa sanotaan näin: ”Kaikki tähän romaaniin sisältyvät taideteosten, rakennusten, dokumenttien ja salaisten rituaalien kuvaukset pitävät paikkansa.” Tarkasti ottaen ei tietysti käy ilmi, minkä kaiken tekijä väittää olevan faktaa, mutta epämääräisyydessään tuo esipuhe kuitenkin antaa käsityksen, että olemme tekemisissä tosiasioiden kanssa.

Kirjoittaja haluaa tietoisesti antaa sellaisen vaikutelman, että kristillinen kirkko ei ole vain salannut totuutta, vaan myös vainonnut niitä, jotka olisivat halunneet tuoda sen esiin. Erityisen synkässä valossa kuvataan katolinen kirkko ja sen yhteydessä toimiva Opus Dei -järjestö. Ilmeisesti kirjoittaja on tietoisesti halunnut mustata kirkon maineen.

Kirjailijalla on tietysti oikeus käyttää mielikuvitusta. Rikosromaanilta ei tule edellyttää samaa kuin tieteellisiltä teoksilta. Mutta jos kirja väittää, että siihen sisältyvät historialliset faktat ovat totta, silloin asia on toinen. Juuri faktan ja fiktion sekoittaminen lukijaa hämäävällä tavalla on Da Vinci –koodin yksi kiusallisimmista piirteistä. Tämä näkyy selvästi siinä, että monet lukijat kyselevät, ovatko kirjassa esitetyt väitteet Jeesuksesta totta vai tarua.

Dan Brown antaa kirjassaan ymmärtää, että hänen esittämänsä väitteet perustuvat Egyptistä löydettyihin vanhoihin gnostilaisiin teksteihin, jotka osoittavat, että kirkon välittämät tiedot Jeesuksesta ja alkukirkosta ovat väärä. Tavallisen lukijan on vaikea tarkistaa tällaisten väitteiden todenperäisyyttä.

Da Vinci -koodin virheet ja niiden tausta

Asiantuntijat ovat useaan otteeseen selvästi todenneet, että mikään edellä mainituista Da Vinci -koodin väitteistä ei pidä paikkaansa. (1) Kirjoituksia, joita on kutsuttu tai voidaan laajassa merkityksessä kutsua evankeliumeiksi on todella ollut muitakin kuin Uuteen testamenttiin talletetut. Vaikka kaikkein epämääräisimmätkin otettaisiin mukaan, niitä olisi kuitenkin korkeintaan noin 40. (2) Erot alkuperäisten neljän ja muiden ns. evankeliumeiden välillä on alusta asti ollut selvä. Uuden testamentin evankeliumeista ei päätetty 300-luvulla, vaan ne olivat vakiinnuttaneet auktoriteettiasemansa jo toisen vuosisadan puolivälissä, jolloin gnostilaisia evankeliumeita tuskin

oli vielä edes kirjoitettu. (3) Oppi Jeesuksen jumaluudesta ja inhimillisyydestä vahvistettiin Nikean kirkolliskokouksessa, mutta sitä ei suinkaan keksitty siellä. Kyse oli sen ilmaisemisesta, minkä kristityt alusta asti olivat ymmärtäneet Jeesuksen opetusten ja Vanhan ja Uuden testamentin pyhien kirjoitusten perusteella. (4) Missään vanhoissa teksteissä ei ole mitään mainintaa siitä, että Jeesuksella olisi ollut puoliso tai lapsi. Jos tällaisesta olisi ollut edes epäily, siitä olisi varmasti jäänyt viitteitä varhaiskristillisiin teksteihin. (5) Da Vinci -koodissa esitetyillä väitteillä ei siis ole mitään todellisuuspohjaa. Niillä ei ole mitään tekemistä Kuolleenmeren kirjakääröjen kanssa, mutta eivät ne siis perustu edes gnostilaisiin teksteihin. Ne ovat yksinkertaisesti mielikuvituksen tuotetta.

Mistä Dan Brown sitten on mielikuvitukselliset väitteensä keksinyt? Hänen lähteensä on toinen moderni kirja, vuonna 1983 ilmestynyt teos *Holy Blood, Holy Graal* (Pyhä Veri, Pyhä Graal). Dan Brown on yksinkertaisesti lainannut kaikki väitteensä tuosta kirjasta. Sen keskeinen ajatus on, ettei Graalin malja ole ehtoollismalja vaan Magdalan Maria, joka kantoi sisällään ”pyhää verta”. Tuon kirjan keskeinen lähde puolestaan on ns. Siionin luostarin ”salaiset kansiot” (*Les Dossiers Secrets*). Vaikka noiden kansioden julkaisija Pierre Plantard on oikeudessa myöntänyt kansiot väärennetyiksi, niiden sanoma on siis otettu jo kahden kohukirjan sisällöksi.

Mitä oli gnostilaisuus?

Sekä Dan Brown että hänen käyttämänsä kirja väittävät, että heidän tietonsa Jeesuksen ja Magdalan Marian suhteesta perustuvat gnostilaisiin teksteihin. Gnostilaisuus oli alkukirkon aikana vaikuttanut synkretistinen suuntaus eli uskontojen sekoitus, jossa oli monia, myös keskenään ristiriitaisia piirteitä. Gnostilaisuus-sana tulee sanasta gnoosis, tieto. Kyse oli salatusta tiedosta, jonka vain tuohon salaisuuteen vihityt saivat. Gnostikot halusivat edustaa syvempää kristinuskoa.

Yksi heidän ajattelunsa tuntomerkeistä oli ajatus alemmasta luojajumalasta, demiurgista, joka oli luonut maailman, mutta jota ei tule sekoittaa tai samaistaa korkeampaan, varsinaiseen Jumalaan. Ruumiillisuus oli pahaa. Se sai ihmisen unohtamaan jumalallisen alkuperänsä. Ihmisen sanotaan nukkuvan unohduksen unta, josta hänet tulisi oikealla tiedolla ja ilmoituksella herättää. Jotkut gnostikot opettivat, ettei Jumala voinut kuolla, vaan että Jumala poistui Jeesuksesta ennen kuin hänet ristiinnaulittiin.

Taistelu gnostilaista kristillisyyttä vastaan alkoi jo varhain. Lyonin piispa Irenaeus kirjoitti 180-luvulla viisiosaisen teoksen *Harhaoppeja vastaan*. Gnostilaisuuden torjuivat muutkin varhaiskirkon merkittävät opettajat, mm. Tertullianus ja Origenes. Alkukirkko siis torjui gnostilaisuuden.

Dan Brownin kirjan antama vaikutelma, jonka mukaan gnostilaiset tekstit edustaisivat alkuperäistä kristinuskoa, on siis yksinkertaisesti virheellinen. Varhaisen kristillisyyden tutkimus on yksimielisesti osoittanut, että nuo tekstit ovat myöhäisiä eikä niiden sisältöä voi millään tavalla luotettavuudessa verrata Uuden testamentin evankeliumeihin.

Nag Hammadin tekstit

Siinä Dan Brown antaa oikeaa tietoa, että sekä Egyptissä on tehty merkittäviä tekstilöytöjä. Egyptistä pienen al-Qasrin kylän läheltä vuonna 1945 tehtyjä käsikirjoituslöytöjä on kutsuttu Nag Hammadin löydöiksi lähistöllä sijaitsevan kaupungin mukaan.

Löydöt sisälsivät 52 koptinkielistä kirjoitusta, joista useimpia voidaan sisällön puolesta pitää gnostilaisina. Kyse ei ollut kirjakääröistä vaan nahkakansiin sidotuista niteistä. Suurin osa teksteistä oli aiemmin tuntemattomia. Löytöpaikan lähellä sijaitti 300-luvulla luostari, jonka kirjastoon tekstit lienevät kuuluneet. Saattaa olla, että tekstit on kätkeyty sen jälkeen kun kristinusko sai Rooman valtakunnassa virallisen aseman ja vaarallisena pidettyjä kirjoituksia alettiin hävittää.

Nag Hammadin löytöjen kuuluisin teksti on *Tuomaan evankeliumi*. Muita ovat mm. maailman luomisesta puhuvat *Johanneksen salainen kirja*, *Hallitsijoiden olemus* ja *Aadamin ilmestys* sekä useat Jeesuksen ja hänen opetuslastensa välisiä keskusteluja sisältävät tekstit, kuten *Jeesuksen Kristuksen viisautta* ja *Keskustelu Vapahtajan kanssa*. Selvää on, että sen paremmin Jeesuksen kuin apostolienkaan nimiin laitettut tekstit eivät ole heidän omaa tekstiään vaan sisältävät toisen vuosisadan loppupuolella ja kolmannella vuosisadalla Egyptissä vallinneita gnostilaisia käsityksiä.

Tuomaan evankeliumi

Tuomaan evankeliumi on siis Nag Hammadin teksteistä tunnetuin. Se sisältää 114 lauselmää, joista annetaan ymmärtää, että ne olisivat Jeesuksen sanomia. Lähes puolet Tuomaan aineistosta muistuttaa Uuden testamentin evankeliumeihin talletettuja Jeesuksen lausumia.

Vaikka Tuomaan evankeliumi tulee joiltakin osin lähelle Uuden testamentin evankeliumeita, siihen sopii sama kuin muihinkin Nag Hammadin teksteihin. Se on kirjoitettu paljon myöhemmin. Se ei voi olla apostoli Tuomaan eikä kenenkään muunkaan apostolin kirjoittama. Se ei sisällä kuvausta Jeesuksen elämästä, kuolemasta ja ylösnousemuksesta eikä siksi ole verrattavissa Uuden testamentin evankeliumeihin. Se ei sisällä alkuperäistä apostolista oppia. Sillä ei siksi ole koskaan ollut alkuperäisen, luotettavan, apostolisen evankeliumin arvoa.

Tutustuminen näihin teksteihin osoittaa kenelle tahansa, että ne ovat vilkkaan mielikuvituksen tuotteita. On sekä historiantutkimuksen että sisällön painavuuden kannalta paha tieteellinen virhe rinnastaa niitä mitenkään UT:n evankeliumeihin.

On mahdollista, että Tuomaan evankeliumissa saattaisi olla jokin aito Jeesuksen sanoma lause. Tällainen voisi olla esimerkiksi tämä: ”Kukaan ei voi nousta kahden hevosen selkään tai jännittää kahta jousta. Palvelija ei voi palvella kahta herraa. Toista hän kunnioittaa ja toista halveksii.” Emme voi tietää, onko alku Jeesukselta vai ei. Mutta mitään merkittävää lisää Uuden testamentin evankeliumeiden sanomaan nämä mahdollisesti alkuperäiset ilmaisut eivät tuo.

Mutta kirkolla ei alun alkaenkaan siis ollut mitään epäselvyyttä sitä, mitkä olivat alkuperäiset ja luotettavat evankeliumit.

Mitään salaamista ei ole tapahtunut myöskään sen jälkeen, kun Tuomaan evankeliumi ja muut gnostilaiset lähteet vasta 1900-luvulla uudelleen löytyivät Egyptistä. Se on kaiken aikaa ollut tutkimuksen kohteena ja kenen tahansa luettavana. Tuomaan evankeliumi on käännetty suomeksikin.

Dan Brown osoittautuu epäluotettavaksi myös gnostilaisen aineksen tuntemuksessa. Hänen väitteissään on paljon sellaista, mitä Tuomaan evankeliumi tai muutkaan gnostilaiset lähteet eivät sisällä. Kun hän antaa rikosromaanin kirjoittajana mielikuvituksensa lentää, se lentää myös sillä alueella, josta hän antaa lukijoille

Da Vinci -koodin ja muiden kristinuskon haastajien hyvä puoli on siinä, että se pakottaa kristityt tarkistamaan uskonsa perusteita. Voimme olla täysin vakuuttuneita siitä, että Uuden testamentin evankeliumit ovat luotettavia.

Kristillisen uskon pohja kestää kaiken tieteellisen tutkimuksen. Tämä uusi kirja ei ole tuonut esiin mitään sellaista, mikä horjuttaisi uskomme perusteita. Vaikka uskomme ei perustu tieteen tuloksiin, on hyvä tietää, että se kestää hyvin kaiken kriittisen tutkimisen.

Maria Magdalena – salaisen tiedon välittäjä?

Maria Magdalenasta kertova ruotsalainen näytelmä puhutti Suomessa talvella 2006. Jotkut kirkkoherrat kielsivät näytelmän esittämisen kirkoissa. Syynä oli näytelmään sisältynyt ajatus Marian avioliitosta Jeesuksen kanssa. Kirjassa Da Vinci -koodi mennään vielä pidemmälle ja väitetään, että heillä olisi ollut yhteinen lapsikin.

Näiden väitteiden sanotaan perustuvan gnostilaisiin kirjoituksiin. Yksi näistä teksteistä on nimetty Marian evankeliumiksi. Se ei kuulu Nag Hammadin teksteihin, vaan on yksi osa ns. Berliinin koodeksia. Tuon sinänsä sekavan lyhyen tekstin perusajatus on, että Marialla olisi sellaista tietoa, mitä muilla Jeesuksen lähipiirissäkään ei ollut. Teksti antaa ymmärtää, että Jeesus olisi kuolleista heräämisensä jälkeen kertonut Marialle salaista tietoa. Tähän liittyy tekstin toinen ajatus, jonka mukaan Maria olisi ollut Jeesukselle läheisempi kuin muut. Tekstin mukaan Pietari sanoi Marialle: ”Sisar, me tiedämme, että Vapahtaja rakasti sinua enemmän kuin muita naisia. Kerro meille Vapahtajan sanoja, jotka sinä tiedät, mutta joita me emme ole kuulleet.”

Tekstin toisessa osassa puhutaan sielun taivasmatkasta. Siinäkin annetaan ymmärtää, että Maria on salaisen tiedon opettaja. Teksti sisältää kuvauksen taivasmatkasta ja sielun ja himon välisestä keskustelusta. Himo ei ollut elämän aikana tunnistanut sielua. ”Minä näin sinut, mutta sinä et tunnistanut minua. Olin sinulle vain vaate, etkä tuntenut minua”, sanoo sielu himolle. Maria kuvaa sielun kulkua erilaisten taivasten läpi jumallisiin korkeuksiin. Tiedon näistä asioista kerrotaan olevan Jeesuksen opettamaa salatietoa siitä, mitä sielulle tapahtuu kuoleman jälkeen.

Yksi kiintoisa piirre Marian evankeliumissa on se, että siinä korostuu muiden opetuslasten ja Marian välinen jännite. Pietari, joka myös Raamatun alkuperäisissä ja luotettavissa evankeliumeissa on opetuslapsijoukon puhemies, sanoo: ”Puhuiko Vapahtaja todella salaa, meidän tietämättämme, naisen kanssa?” Tällainen jännite on tuttu muistakin gnostilaisista teksteistä. Tuomaan evankeliumin lopussa on kohta, jossa Pietari yrittää ajaa Marian pois opetuslasten joukosta, mutta Jeesus puolustaa Mariaa.

Jeesuksen ja Marian avioliitosta eivät puhu gnostilaisetkaan tekstit

Maria Magdalenan evankeliumi on tyypillinen gnostilainen teksti, jossa keskeisenä on salainen tieto (gnosis) ja ruumiin ja sielun jyrkkä vastakohtaisuus. Tekstillä ei ole historiallista arvoa tai todistusvoimaa, jos ajatellaan Raamatun tapahtumia. Sen sijaan se kertoo, millaiset asiat kiehtoivat mieltä gnostikoiden parissa toista sataa vuotta Uuden testamentin evankeliumeiden kertomien tapahtumien jälkeen.

Gnostilaiset tekstit ovat siis enemmänkin toisen ja kolmannen vuosisadan romaaneja kuin vakavasti otettavia historiallisia lähteitä muun kuin gnostilaisuuden tutkimuksen kannalta, missä ne tietysti

ovat ensiarvoisia. Mutta se väite, joka nykyään usein esitetään, että Jeesuksella olisi ollut seksuaalinen suhde Maria Magdalenan kanssa tai että he olisivat olleet naimisissa ja ehkä saaneet lapsiakin, ei perustu edes gnostilaisiin lähteisiin. Maria Magdalenan evankeliumissa ei tällaiseen suuntaan edes viitata.

Ainoat viitteet, jotka on tulkittu tuohon suuntaan, ovat Filippuksen evankeliumin nimellä kulkevassa kirjoituksessa. Kun siellä kerrotaan naisista, jotka kulkivat Jeesuksen kanssa, mainitaan, että Magdalan Mariaa kutsuttiin Jeesuksen kumppaniksi. Tekstissä on tuolla kohdalla kreikan kielen sana koinonos, joka tarkoittaa yleensä toveria, yhtiökumppania tai osallistujaa, ei yleensä puolisoa.

Filippuksen evankeliumissa on toinenkin kohta, jota esimerkiksi Da Vinci -koodi kirjassa pidetään osoituksena Marian ja Jeesuksen intiimistä suhteesta. Tuosta katkelmallisesta ja sekavasta kohdasta tulee vaikutelma, että Jeesus olisi suudellut Mariaa enemmän kuin muita opetuslapsia. Tällöin on syytä huomata, että suudelmalla oli alkukirkon aikaan toinen merkitys kuin nyt. Se oli merkki uskoviensa yhteydestä. Onkin sanottu, että tuohon suudelmaan ei liittynyt senkään vertaa seksuaalisuutta kuin Neuvostoliiton vanhojen johtajien suudelmiin.

Gnostikoilla suudelma liittyi salatiedon välittämiseen. Suudelmat merkitsivät oppilaiden opastamista kätkeyn tiedon lähteille. Samaan tapaan tekstissä mainitaan Jeesuksen suudelleen veljeään Jaakobia ja sanoneen: ”Katso, minä paljastan sinulle sitä mitä edes taivaat ja niiden valtiat eivät ole tienneet.” Filippuksen evankeliumissa ei siis kuvata Mariaa Jeesuksen puolisoiksi vaan tärkeäksi oppilaaksi ja työtoveriksi, jolle Jeesus uskoi salattua viisautta. Gnostilainen mielikuvitus lähti liikkeelle siitä, että Jeesus oli kuolleista herättyään tavannut Marian. Silloin Jeesus oli uskonut Marialle sellaista salatietoa kuoleman jälkeisestä elämästä, jota kukaan muu ei tiennyt. Maria vihittiin tuon mystisen tiedon välittäjäksi.

Filippuksen evankeliumi ei siis kuvaa Mariaa Jeesuksen puolisoiksi, vaan läheiseksi opetuslapsiksi, jolle Jeesus olisi uskonut pyhiä salaisuuksia. Da Vinci -koodi on siis kaksinkertaisesti väärässä. Se väittää luotettaviksi tekstejä, jotka kaikki tutkijat tietävät myöhäisiksi ja epäperäisiksi. Ne kertovat jotakin gnostilaisuudesta, mutta eivät anna mitään luotettavaa tietoa Jeesuksesta, hänen opetuslapsistaan ja yleensä kristinuskon synnystä. Toinen Da Vinci -koodin virhe on siinä, että se väittää noissa gnostilaisissa teksteissä olevan sellaista, mitä niissä ei ole. Se tulkitsee omiakin lähteitään tahallisesti väärin.

Puhuvatko Qumranin löydöt Jeesuksesta?

Da Vinci -koodissa viitataan myös Kuolleenmeren teksteihin. Epämääräisesti annetaan ymmärtää, että niissäkin olisi jotakin sellaista tietoa Jeesuksesta, jonka kirkko on pimittänyt. Näin ei asia kuitenkaan ole. Nuo tekstit olivat kyllä löytyessään 1940-luvun lopulla todellinen kirjallinen sensaatio. Kuolleenmeren lähistöltä löytyi luolista suuri määrä kirjakääröjä, jotka oli pantu sinne roomalaisten hyökätessä sodan 66–70 jKr. Löydöt sisälsivät Vanhan testamentin tekstejä ja runsaasti aineistoa ns. Qumranin yhteisön opetuksista. Tekstit ovat kyllä Jeesuksen ajalta, mutta yhtään viittausta Jeesukseen niistä ei löydy.

Qumranin tekstit kertovat juutalaisesta yhdyskunnasta ja sen teologiasta. Noissa teksteissä vaaditaan ehdotonta sitoutumista Mooseksen lakiin ja erottautumaan syntisistä. Qumranin yhteisö oli vetäytynyt autiomaahan, koska se halusi irtautua temppeleihin keskittyneestä juutalaisuudesta, jota se ei enää hyväksynyt. Jeesuksen tapa liikkua syntisten seurassa ja julistaa Jumalan valtakunnan

tulemista heille sopi Qumranin yhteisölle vähintään yhtä huonosti kuin Jerusalemin papistolle tai fariseuksille.

Qumranin tekstit auttavat ymmärtämään Jeesuksen ajan juutalaisuutta, mutta niistä ei siis löydy mitään, mikä tukisi Da Vinci -koodin väitteitä. Jeesuksesta ne eivät kerro mitään.

Dan Brownin kirjan väitteet osoittautuvat siis yksi toisensa jälkeen täysin perättömiksi. Kirkko ei ole vääristellyt totuutta Jeesuksesta, vaan on päinvastoin uskollisesti varjellut sitä jo alkuaajoista saakka, jolloin se joutui taisteluun gnostilaisia harhaoppeja vastaan.

Kuka olikaan Juudas Iskariot ja miksi hän teki mitä teki?

Uusin Jeesusta ja hänen lähipiiriään koskeva sensaatio tuli julkisuuteen huhtikuun alussa 2006, kun tunnettu yhdysvaltalainen National Geographic julkaisi tiedon, jonka mukaan Juudas ei olisikaan ollut petturi vaan Jeesuksen läheisin opetuslapsi.

Väite ylitti uutiskynnyksen Suomessakin. Eikä ihme. Juudas Iskariot on maailman kuuluisin petturi. Raamattu kertoo, että hän myi Jeesuksen ja opasti vangitsijat Jeesuksen luo. Kautta historian on mietitty, miksi Juudas teki sen, minkä hän teki. Hän oli kulkenut Jeesuksen mukana toisten opetuslasten tavoin, kuullut Jeesuksen opetukset ja nähnyt hänen ihmetekonsa. Pääsiäisen alla hän oli valmis kavaltamaan Jeesuksen juutalaisten johtajille.

Juudas oli ilmeisesti ainoa ei-galilealainen opetuslasten joukossa. Hänen nimensä on ajateltu tarkoittavan ”Keriotista kotoisin olevaa”. Kartalta löytyy kaksikin mahdollista Keriotia, toinen Moabista Kuolleenmeren itäpuolelta, toinen, todennäköisempi, Juudean eteläosasta. On mahdollista, että Juudas koki jonkinlaista vierautta muiden opetuslasten joukossa. Emme tiedä, suhtautuiko hän muiden Juudeasta kotoisin olevien juutalaisten tavoin halveksien galilealaisiin.

Juudas sai kavalluksestaan kolmekymmentä hopearahaa, mikä merkitsi noin neljän kuukauden palkkaa. Johanneksen mukaan Juudas oli rahanahne (Joh 12:6). Mutta tuskin raha riitti syyksi siihen, mitä Juudas teki. On arveltu, että Juudas olisi pettynyt Jeesukseen. Ehkä hän oli monien muiden tavoin toivonut Jeesuksen vapauttavan Israelin Rooman vallasta. Hänelle oli ilmeisesti selvinnyt, ettei tämä ollut lainkaan Jeesuksen suunnitelmissa. On mahdollista, että Jeesuksen puhe kärsimisestä ja kuolemasta oli saanut Juudaksen ajattelemaan, että nyt oli irtauduttava tästä miehestä ja hänen joukoistaan. Ehkä Juudas petti Jeesuksen, koska koki, että Jeesus oli pettänyt ne toiveet, joita häneen oli asetettu. On mahdollista, että Juudas oli päätenyt samaan kuin johtava papisto: Jeesus oli vaarallinen väärä profeetta. Silloin olisi kunnan juutalaisen velvollisuus pysäyttää hänet.

Joka tapauksessa Juudas siis auttoi juutalaisten johtajia, jotta he saattoivat vangita Jeesuksen. Tuntuu ehkä oudolta, mihin Jeesuksen vihamiehet opasta tarvitsivat. Jeesuksenhan kerrotaan opettaneen joka päivä temppelinpihan pylväikössä. Tilanne oli kuitenkin niin latautunut, etteivät ylipapit uskaltaneet mellakoiden pelossa vangita Jeesusta päivällä. Pääsiäisen viettoon oli tullut niin paljon ihmisiä, että järjestyksen säilyminen oli muutenkin vaikeaa. Jeesus vietti yönsä kaupungin ulkopuolella, Öllymäellä (Luuk 21:37) sijaitsevassa Getsemane-nimisessä oliivitarhassa. Sinne Juudas johdatti vangitsijat.

Kun Jeesus oli tuomittu kuolemaan, Juudas katui tekoaan. Hän vei saamansa rahat takaisin ylipapeille ja vanhimmille ja sanoi tehneensä väärin, kun kavalsi viattoman. Juudas paiskasi rahat

temppeliin, meni ja hirttäytyi. Evankeliumeissa ei kerrota, mikä sai Juudaksen katumaan tekoaan. Ehkä Juudas ei ollut ajatellut, että hänen teostaan seuraisi Jeesukselle kuolemantuomio.

Viime keväänä tuli siis julkisuuteen uusi teksti, jonka perusteella väitetään, ettei Juudas ollutkaan petturi vaan päinvastoin Jeesuksen läheisin opetuslapsi. Tiedon sanottiin perustuvan 1970-luvulla Egyptistä El Minyan kaupungin läheltä löytyneeseen vanhaan papyrustekstiin.

Asiantuntijat ovat sitä mieltä, että löytynyt papyrus on vuoden 300 vaiheilla tehty koptinkielinen käännös noin vuonna 180 tehdystä kreikankielisestä alkutekstistä. Teksti on yksi osa gnostilaisista teksteistä, joista kuuluisimpia ovat Tuomaan evankeliumi ja Maria Magdalenasta kertovat tekstit.

Mitä teksti sitten kertoo? Tuntemattoman kirjoittajan laatiman tekstin alkulauseen mukaan kyseessä ovat ”salaiset muistiinpanot paljastuksesta, jonka Jeesus teki keskustelussa Juudas Iskariotin kanssa” vähän ennen kuolemaansa. Tekstin mukaan Jeesus olisi sanonut muille opetuslapsille Juudaksen ”nousevan heidän kaikkien yläpuolelle”. Syyksi hän oli sanonut arvoituksellisesti ”sinä uhraat miehen, joka minut vaatettaa”.

Tulkinta näyttää liittyvän siihen Raamatussakin olevaan ajatukseen, että se, mitä Juudas teki, täytyi tapahtua. Koska Jeesuksen piti kuolla, Juudaksen teko oli osa siihen johtavaa prosessia. Raamatun mukaan Jeesus oli sanonut Juudakselle: Minkä teet, tee pian. Evankeliumeiden mukaan se, että Jeesus kavalletaan rahasta, oli ennustettu jo Vanhassa testamentissa.

Raamatun mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että se, mitä Juudas teki, olisi ollut oikein. Selvää on, ettei vuoden 180 vaiheilla kirjoitettua gnostilaista tekstiä voi pitää samanarvoisena lähteenä kuin sata vuotta aiemmin kirjoitettuja evankeliumeita. Koko löytyneestä tekstistä syntynyt kohu on siinä mielessä turha, ettei tällainen teksti voi horjuttaa luotettavien evankeliumien antamaa kuvaa Jeesuksesta ja hänen suhteestaan opetuslapsiin. Tekstilöytö ei siis kerro Jeesuksen ja Juudaksen välisistä keskusteluista vaan toisen vuosisadan gnostilaisuudesta Egyptissä.

Aidot apostoliset, apokryfiset (epäperäiset) ja gnostilaiset harhaoppiset tekstit

Eusebius jakaa varhaiset kristilliset tekstit kolmeen ryhmään: aidot apostoliset kirjoitukset, jotka tulivat Uuteen testamenttiin, apokryfiset eli epäperäiset tekstit, jotka olivat lähinnä Uutta testamenttia ja jotka on koottu Apostolisten isien kokoelmaksi, sekä ”lahkolaisten jumalattomat sepustukset” eli gnostilaiset tekstit, joihin kuuluivat mm. Pietarin ja Tuomaan nimiin laitettut ns. evankeliumit. Kahden ensimmäisen ryhmän raja ei joidenkin kirjojen osalta ollut aivan selvä, mutta kolmas ryhmä sai kovan tuomion.

”Epäperäisten joukkoon on asetettava ”Paavalin Teot”, niin sanottu ”Paimen” ja ”Pietarin Ilmesty”, ja sitä paitsi ”Barnabaan” nimellä tunnettu ”kirje” ja niin sanottu ”Apostolien oppi”. Mainittuaan, että jotkut ovat epäilleet myös Johanneksen Ilmestyksen ja Heparalais-evankeliumin aitoperäisyyttä, Eusebius jatkaa, että on ollut tarpeellista tehdä ero väärentämättömien ja tunnustettujen ja toisaalta niiden välillä, jotka ”eivät kuulu Uuteen testamenttiin, vaan ovat vastaanväitettyjäkin, mutta kuitenkin ovat hyvin monille kirkonopettajille tunnettuja, jotta tuntisimme sekä edelliset, että ne, joita lahkolaiset tuovat esille apostolien nimissä, kuten ”Pietarin” tai ”Tuomaan” tai ”Mattiaan” tai niiden ohella muutamien muiden ”evankeliumit”. tai ”Andreaan” ja ”Johanneksen” ja muiden apostolien ”Teot”. Ei yhtäkään näistä ole kukaan kirkon keskeytymättä toisiaan seuranneista opettajista katsonut mainitsemisen arvoiseksi. Sanonnan omalaatuisuus niissä eroaa suuresti apostolien kirjoitustavasta; ajatukset ja esitettyjen oppien suunta poikkeavat suuresti

määrin totisesta oikeaoppisuudesta ja osoittavat selvästi, että ne ovat lahkolaisten sepustamia. Niitä siksi ei ole lueteltava edes epäperäisten joukossa, vaan niitä on täydelleen järjettöminä ja jumalattomina halveksittava.”

(Eusebioksen kirkkohistoria)

Perimätiedot evankeliumeiden synnystä

Jeesus ei kirjoittanut muistelmia, mutta hänen oppilaansa tallettivat sen, mitä he Jeesus opetti ja teki ja mitä hänelle tapahtui. Vanha perimätieto kertoo evankeliumeista näin:

”Tämänkin sanoi presbyteeri Markus, joka oli Pietarin tulkki, kirjoitti tarkkaan mitä hän muisti, hän ei kuitenkaan järjestyksessä kirjoittanut sitä mitä Herra sanoi a teki. Sillä hän ei ollut kuunnellut Herra eikä seurannut häntä, vaan myöhemmin hän oli, kuten olen sanonut, seurannut Pietaria. Tämä esitti opetuksiaan tarpeen mukaan, ei tehdäkseen Herran lausuntojen kokoelmaa. Sen tähden ei Markus menetellyt väärin kirjoittaessaan osan niistä, sen mitä hän muisti. Yhtä asiaa hän piti silmällä, ettei jättäisi mitään kuulemistaan mainitsematta sekä ettei niissä esittäisi mitään väärin. ... Matteus asetteli yhteen Jeesuksen lausumat heprean kielellä, ja kukin käänsi ne, niin hyvin kuin osasi.”

(Papias n. v. 140 Eusebiuksen kirkkohistorian mukaan III 39:15–16)

”Matteus kirjoitti heprealaisten keskuudessa heidän kielellään evankeliumikirjan, siihen aikaan kuin Pietari ja Paavali Roomassa julistivat evankeliumia ja perustivat seurakunnan. Heidän kuolemansa jälkeen Markus, Pietarin oppilas ja tulkki, jätti meille kirjallisesti sitä Pietari julisti. Luukas, Paavalin saattaja, pani kirjaan Paavalin julistaman evankeliumin. Sitten myös Johannes, Herran opetuslapsi, joka oli nojautunut hänen rintaansa vasten, julkaisi evankeliumin, oleskellessaan Efesosssa Aasiassa.”

(Ireneus Eusebiuksen kirkkohistorian mukaan V 8:2–4)

”Kuten perintätiedosta olen oppinut neljästä evankeliumista, jotka ovat ainoat, joita ei ole vastustettu Jumalan kirkossa koko maailmassa, että ensin kirjoitettiin se joka sai nimensä entisestä tullimiehestä, Jeesuksen Kristuksen apostolista, Matteuksesta, joka julkaisi sen niitä varten, jotka juutalaisuudesta olivat tulleet uskoon, ja kirjoitti sen heprean kielellä. Toinen on Markuksen evankeliumi. Hän kirjoitti sen Pietarin opastuksen mukaan, joka sen tähden katolisessa kirjeessään tunnustaa Markuksen pojakseen.... Kolmas on Luukkaan evankeliumi. Hän on kirjoittanut tämän Paavalin hyväksymän evankeliumin pakankristityille. Viimeiseksi kirjoitettiin Johanneksen evankeliumi.”

(Origenes Eusebioksen kirkkohistorian mukaan VI 25:3–6)

”Hän sanoo, että ne evankeliumit, joihin sukuluettelot sisältyvät, olivat ensin kirjoitetut. Mitä Markuksen evankeliumiin tulee, oli asian laita seuraava: Kun Pietari oli julkisesti Roomassa saarnannut sanan ja hengen vaikutuksesta oli julistanut evankeliumin, ne monet jotka olivat saapuvilla, olivat kehottaneet Markusta, koska hän sitten pitkän ajan oli seurannut Pietarin mukana ja muisti mitä oli puhuttu, kirjoittamaan puhutun. Hän teki niin ja antoi evankeliumin niille, jotka olivat pyytäneet häntä kirjoittamaan. Kun Pietari oli saanut tiedon siitä, hän ei muistutuksella estänyt tai kehottanut häntä. Kun Johannes näki, että (Jeesuksen) ruumiillinen puoli oli esitetty (edellisissä evankeliumeissa), kirjoitti hän viimeisenä oppilaidensa kehotuksesta Jumalan hengen johdattamana henkisen evankeliumin.”

(Klemens Eusebiuksen kirkkohistorian mukaan VI 14:5–7)

Pelastushistoriakin voi olla luotettavaa historiaa

Evankeliumit ovat osoittautuneet luotettaviksi historiallisiksi lähteiksi. Ne puhuvat todella tapahtuneista asioista ja todella eläneistä ihmisistä. Kristinusko on historiallinen uskonto, joka perustuu todella tapahtuneisiin asioihin. Uskontunnustuskin sisältää tällaisia tapahtumia. Emme usko ideoihin tai aatteisiin vaan tapahtumiin. Tästä johtuu myös, että varsinaiselta sanomaltaan kristinusko ei muutu. Kun sisällön ytimenä on se, mitä Jeesukselle tapahtui Jerusalemissa kaksi vuosituhatta sitten, se ei ole altis muutoksille.

Vaikka evankeliumit ovat siis luotettavia historiallisina lähteinä, ne eivät ole tieteellisiä elämäkertoja nykyaikaisessa mielessä. Ne ovat pelastushistoriaa eli sellaista historiankirjoitusta, joka on kiinnostunut nimenomaan Jumalan pelastustekojen historiasta. Johannes sanoo tämän näin: ”Nämä ovat kirjoitetut, että te uskoisitte, että Jeesus on Kristus, Jumalan Poika, ja että teillä uskon kautta olisi elämä hänen nimessään” (Joh. 20:31).

Tämän motiivin tähden jotkut pitävät evankeliumeja epäluotettavina. Saatetaan ajatella, että ne ovat puolueellisia. Esimerkiksi englantilainen eksegeetti Richard T. France pitää kuitenkin tuollaisia väitteitä kummallisina. Hän muistuttaa, että kaikilla elämäkerran kirjoittajilla on jokin tarkoitus, motiivi, mutta se ei tee heidän kirjoittamistaan epäluotettavaksi. Pelkkä henkilökohtainen kiinnostus aihetta kohtaan ei voi merkitä sitä, että tiedot eivät voisi pitää paikkaansa.

Evankeliumien väliset erot

Yksi hämmennyksen aihe on, että paikoin evankeliumeissa kerrotaan sama tapahtuma tai opetus vähän eri tavoin. Voidaan kysyä, mitä erot merkitsevät evankeliumien luotettavuuden kannalta.

Vähän-Aasian piispa Papias kirjoitti 100-luvulla, että Markus toimi Pietarin tulkkina ja merkitsi muistiin kaiken, mitä Jeesus oli sanonut ja tehnyt. Sitten Papias lisää: ”Ei kuitenkaan järjestyksessä.” Ilmeisesti kyse oli siitä, että Markus kirjoitti sen, mitä kuuli Pietarin kertovan. Pietari kertoi Jeesuksen opetuksista ja teoista, mutta tarkoitus ei ollut laatia aikajärjestyksessä etenevää elämäkertaa vaan yleensä tallettaa nuo asiat.

Kaikki tapahtumat ei ole evankeliumeissa kerrottu samassa järjestyksessä eikä aivan samalla tavalla. Yksi esimerkki on kertomus siitä, kuinka Pietari kielsi Jeesuksen. Evankeliumeista ei tule aivan yhtenäistä kuvaa siitä, kuka kysyi, milloin ja missä, oliko Pietari Jeesuksen opetuslapsi. Pientä vaihtelua on myös siinä, miten Pietari milloinkin vastasi. Rationalisti meissä vaatisi, että kertomukset olisivat täysin yhteneväiset. Mutta elävät ihmiset eivät kerro tapahtumia sillä tavoin.

Asiaa on verrattu tapaukseen, jossa tapahtuu jokin liikenneonnettomuus. Jos eri näkökulmista onnettomuutta katsoneet ihmiset kertovat tapahtumasta, he kertovat vähän eri tavoin, vaikka kaikki puhuisivat totta. Jos asia joutuisi oikeuteen, yksityiskohtien vaihtelevuus vahvistaisi kertomusten todenperäisyyden. Mikäli todistajat puhuisivat täsmälleen samoin sanoin, tuomari saattaisi tulla epäluuloiseksi.

Jokainen tuomari pitäisi evankeliumit luettuaan täysin selvänä, että Pietari kielsi Mestarinsa kolmeen kertaan. Sama koskee muitakin seikkoja. Välillä emme voi olla varmoja, onko hieman erilailla kerrotuissa tapahtumissa kyse samasta vai eri tapahtumasta. Kaikessa olennaisessa evankeliumit vahvistavat toistensa kertomuksen Galileassa ja Jerusalemissa vaikuttaneesta miehestä, joka opetti

”niin kuin se, jolla on valta” ja joka vahvisti opetuksensa ihmeellisin teoin. Juuri sellaisina kuin ovat, evankeliumit muodostavat toisiaan täydentävän kiehtovan kokonaisuuden.

Milloin ja miten evankeliumit ovat syntyneet?

Aivan tarkasti ei tiedetä, milloin Uuden testamentin evankeliumit on kirjoitettu. Varmaa kuitenkin on, että ne ovat syntyneet ensimmäisellä vuosisadalla, siis varsin pian itse tapahtumien jälkeen. Yleisesti uskotaan, että ensin oli suullisen perimätiedon vaihe, jolloin toistettiin silminnäkiäin kertomuksia Jeesuksesta. Toisaalta on hyvin mahdollista, että esim. Jeesuksen puheita olisi kirjoitettu muistiin jo hyvin varhain.

Monet tutkijat olettavat, että ennen evankeliumien kirjoittamista olisi ollut olemassa Jeesuksen puheiden kokoelma (Logia- tai Q-lähde). Edellä mainittu piispa Papias kertoi n. v. 125 Eusebiuksen kirkkohistorian mukaan: ”Matteus kirjoitti heprean (aramean) kielellä Jeesuksen puheet, ja jokainen käänsi ne niin hyvin kuin taisi.”

Yleensä arvellaan, että Jeesuksen opetukset ja teot olisi koottu nykyisiin evankeliumikirjoihin 70–90-luvulla, siis 40–60 vuotta tapahtumien jälkeen. Kun silminnäkiäisten rivit harvenivat ja sanoma Jeesuksesta vietiin uusille alueille, tarvittiin kirjallisia selostuksia siitä, mitä Jeesus oli opettanut ja mitä hänelle oli tapahtunut.

Vanhan perimätiedon mukaan evankeliumit on kuitenkin kirjoitettu aikaisemmin. Irenaeuksen mukaan ”Matteus kirjoitti evankeliuminsa siihen aikaan, kun Pietari ja Paavali saarnasivat Roomassa”. Nämä kaksi alkukirkon kuuluisinta johtajaa mestattiin Roomassa 60-luvun puolivälin paikkeilla. Irenaeuksen mukaan Luukaskin kirjoitti ennen Paavalin kuolemaa, mutta Eusebius ja Hieronymus sanovat sen tapahtuneen vasta Paavalin kuoltua.

Muutammat tutkijat ovat viime aikoinakin esittäneet perusteluja sille, että evankeliumit olisi kirjoitettu jo 60-luvun alussa. Koska kirjoittamisaika liittyy historian tutkimuksessa kysymykseen tekstien luotettavuudesta, asia on hyvin kiinnostava.

Saksalainen papyrologi Carsten Peter Thiede on esittänyt varhaiselle ajoitukselle seuraavat perustelut:

1. Ensinnäkin hän on esittänyt kritiikkiä niitä perusteita kohtaan, joilla myöhäisempää ajoitusta on perusteltu. Jeesuksen pikaisen paluun odotuksen ei hänen mukaansa ole tarvinnut ehkäistä evankeliumeiden kirjoittamista. Perusteluina väitteelleen hän esittää sekä Paavalin kirjeet, joita välitettiin jo varhain, ja sen, ettei pikaisen lopun odotus estänyt essealaisyhteisössäkään kirjallista tuotantoa.
2. Yleisin peruste väitteelle, että evankeliumit olisivat syntyneet vuoden 70 jälkeen, on niissä olevat maininnat Jerusalemin hävityksestä. Kysymys on silloin siitä, uskotaanko Jeesuksen kyenneen ennustamaan tulevan tapahtuman vai laittoivat evankeliumien kirjoittajat nuo kohdat myöhemmin hänen sanomakseen. Thieden mukaan tutkijat sortuvat tässä kohdassa kehäpäätelmään. Väitettä, että viittaukset tuleviin tapahtumiin on keksitty myöhemmin, käytetään todisteena siitä, ettei Jeesus ole voinut puhua niin.
3. Erityisen merkittävänä perusteena Thiede pitää sitä, ettei evankeliumeissa sen paremmin kuin Apostolien teoissakaan näy mitään merkkiä sellaisista koko alkuseurakuntaa koskettaneista tapahtumista kuin Jerusalemin alkuseurakunnan johtajan Jaakobin murhasta 62 jKr., keisari Neron toimeenpanemasta vainosta 64 jKr., Pietarin ja Paavalin teloituksesta 60-luvun puolivälissä eikä juutalaissodasta 66–70 jKr. ja sen päättäneestä Jerusalemin

hävityksestä 70 jKr. Kun Apostolien teoissa kerrotaan Stefanoksen ja Johanneksen veljen Jaakobin surmat, jotka ovat tapahtuneet ehkä vuosian 33 ja 41 jKr., mutta ei 60-luvun tapahtumia, on perusteltua ajatella, että sekä evankeliumit että Apostolien teot on kirjoitettu ennen 60-luvun alkua.

4. Thiede uskoo, että eräs pieni vaurioitunut tekstin palanen, joka on löydetty Qumranin luolasta, on Markuksen evankeliumin luvusta 6 ja jakeiset 52 ja 53. Tämä teksti on kirjoitettu ennen kuin roomalaiset tulivat essealaisten yhdyskuntaan 60-luvun lopussa.
5. Eusebios on tallettanut kirkkohistoriassaan sekä Hierapolin piispan Papiaksen että Klemens Aleksandrialaisen lausumat siitä, kuinka Markuksen evankeliumi on oikeastaan Pietarin muistelmat. Thiede arvelee kirjoittamisen tapahtuneen niin, että Markus ja Pietari ovat tavanneet Jerusalemissa vuoden 48 vaiheilla ja keskustelleet Markuksen kirjoittamasta tekstistä. Samalla he ovat ehkä tavanneet Matteuksen ja saaneet luettavakseen hänen kokoamansa Jeesuksen puheiden arameankielisen kokoelman. He ovat saattaneet sopia, että kumpikin ottaa toisen kokoaman aineiston käyttöönsä ja tekevät kumpikin oman evankeliumikirjan. Luukkaalla näyttää olleen molempien tekstit käytettävänä ja lisäksi omaa aineistoa, jota hän oli koonnut silminnäköiltä. Myös Johanneksen evankeliumin Thiede ajoittaa Jerusalemin tuhoa edeltävään aikaan.

Miksi juuri nämä kirjoitukset ovat tulleet Uuteen testamenttiin?

Joskus kuulee sanottavan, että kirkko on valinnut Raamattuun mielensä mukaiset kirjat ja sensuroinut joukosta pois muita. Kysytään esimerkiksi, miksi juuri nämä neljä evankeliumia ovat Raamatussa, mutta ei muita, joita myös on säilynyt. Miksi esimerkiksi Tuomaan evankeliumi ei ole mukana?

- Perinteisesti on vastattu, että UT:n kirjakokoelman muotoutumisessa kriteereitä oli kolme. Kirjojen tuli olla aitoja eli apostolista alkuperää eli Jeesuksen opetuslasten itsensä kirjoittamia tai ainakin heidän arvovaltaansa tukeutuvia ja käytössä kaikkialla kristikunnassa, siis yleisesti hyväksytyjä, ja edustaa oikeaa kristillistä oppia.
- Uusin tutkimus on nyt vahvistanut käsityksen, ettei kyse niinkään ollut siitä, että tällaiset kriteerit olisivat ohjanneet kaanonin muodostumista, vaan pikemminkin ne olivat jälkeensä luotuja perusteluja jo olemassa olevalle tilanteelle.
- Professori Timo Veijola vertaa asiaa hauskaasti työhönnotohaastatteluun ja rakastumiseen. ”Kaanonin syntyä ei tule ymmärtää sellaisten mielikuvien valossa, jotka liittyvät työhönnotohaastatteluun, vaan paremmin sen luonnetta vastaavat romanssin synnyttämät mielikuvat. Jos rakastuneilta kysytään, miksi he ovat kiintyneet toisiinsa, heidän voi olla vaikea antaa yksityiskohtaisia perusteluja välillään vallitsevalle suhteelle.”
- Kirkko ei valinnut Uuden testamentin kirjoja, vaan nuo tekstit loivat kirkon. Niiden sanoma ja syntytausta vakuuttivat. Niillä oli Jeesuksen itsensä antama arvovalta: ”Joka kuulee teitä, se kuulee minua”, hän oli sanonut opetuslapsilleen. Niissä kuului Jeesuksen oma ääni.
- Tuomaan evankeliumi ja muut epäperäiset evankeliumit ovat myöhemmin syntyneitä eikä niillä koskaan ole ollut mitään tekemistä UT:n kanssa. Kirkko ei ole koskaan karsinut Raamattua.

Onko suullinen perimätieto luotettava?

Suullisen perimätiedon vaihe voi kuulostaa meistä epäluotettavalta. Onko mitään takeita, että tapahtumat on kerrottu, niin kuin ne ovat tapahtuneet?

- Suulliseen perimätietoon suhtauduttiin ja sitä talletettiin tuohon aikaan toisin kuin nykyisin. Juutalaisten rabbien opetus perustui rabbiinikoulussa opittuun perimätiedon siirtämiseen. Niissä

käytettiin koulutettuja ulkolukijoita, jotka osasivat toistaa perimätiedon sanatarkasti ulkoa. Hyvin koulutettua rabbia kehuttiin ”kalkitukseksi vesiastiaksi, josta ei katoa pisarakaan”.

- Jeesuksen opetukset olivat sellaisia, että ne soveltuivat hyvin ulkoa opeteltaviksi ja kerrottaviksi. Esimerkiksi vertausten laita on juuri näin.
- Saksalainen eksegeetti Rainer Riesner on osoittanut, että sama ulkolukuun perustuva malli oli käytössä myös juutalaisessa alkeisopetuksessa kotona, synagogassa ja koulussa. ”Tiedot siirtyivät harkiten kehitellyn opetusmenetelmän avulla”, kirjoitti Riesner.
- Lähi-idässä elämänsä elänyt amerikkalainen Kenneth E. Bailey, jonka mielenkiintoisia kirjoja on viime vuosina käännetty suomeksikin, on todennut, että palestiinalaiseen kulttuuriin kuului toistaa perimätietoa tarkasti. Yhä vielä tuon alueen kylistä voi löytää saman tavan, jossa kertomus ei saa muuttua toiseksi, vaikka sitä kerrottaisiin kuinka monetta kertaa tahansa.

Raamattu vakuuttaa

Miten siis on Raamatun ja erityisesti Uuden testamentin evankeliumeiden luotettavuuden laita? Lepääkö kristillinen usko kestäväällä pohjalla? Kuten edellä on todettu, Uudesta testamentista on enemmän vanhoja käsikirjoituksia kuin muista antiikin teksteistä ja niitä on tutkittu tarkemmin kuin mitään muuta. Uusi testamentti on osoittautunut luotettavaksi historialliseksi lähteeksi, joka puhuu todella tapahtuneista asioista. Sen kertomat paikat ja henkilöt ovat todistetusti olleet olemassa.

Raamatun kertomusten historiallinen luotettavuus on tärkeä, koska kristinuskon keskeiset tapahtumat ovat nimenomaan historiassa tapahtuneita asioita. Emme usko aatteisiin vaan meidän maailmassamme vaikuttaneeseen henkilöön ja siihen, mitä hänelle tapahtui.

Mutta perimmältään kristillisessä uskossa on kysymys muustakin kuin lähdetekstien luotettavuudesta. Raamattua lukiessa on kysymys enemmästä kuin siitä, ovatko siellä kerrotut asiat todella tapahtuneet. On myös kysymys noiden tapahtumien merkityksestä. On kysyttävä myös, minkä merkityksen Jeesus itse ja hänen opetuslapsensa antoivat kaikelle sille mitä tapahtui ja mitä se merkitsee meille.

Kristillinen usko on kolmen asian summa. Se on tietoa Jumalasta ja hänen sanastaan, suostumista Jumalan sanan totuuteen ja turvautumista Jumalan sanan lupauksiin. On tärkeää, että saamme tietää, että lähteet ovat luotettavat. Mutta vielä tärkeämpää on kohdata noissa teksteissä Vapahtaja, taipua hänen tahtoonsa ja turvautua häneen Vapahtajana.

Apostoli Johannes kirjoitti: ”Tämä on kirjoitettu siksi, että te uskoisitte Jeesuksen olevan Kristus, Jumalan Poika, ja että teillä, kun uskotte, olisi elämä hänen nimensä tähden.” (Joh. 20:31)

Mitä siis tiedämme Jeesuksesta?

Mistään antiikin teksteistä ei ole säilynyt yhtä paljon vanhoja käsikirjoituksia kuin Uuden testamentin teksteistä. Mitään antiikin tekstejä ei ole tutkittu yhtä perusteellisesti kuin Uuden testamentin tekstejä. Jos yleensä voidaan puhua historiallisesta luotettavuudesta, niin näiden tekstien kohdalla siitä voi puhua.

Jos yleensä voimme sanoa tietävämmme historian tapahtumista jotakin, niin voimme sanoa tietävämmme, että Jeesus nasaretilainen on elänyt ja että UT:n evankeliumeiden antaman kuva hänestä on luotettava. Voimme tietää, että hän on elänyt, herättänyt huomiota teoilla ja opetuksilla

ja että juutalaisten johtajat saivat roomalaisen maaherran surmaamaan hänet ja että hänen oppilaansa alkoivat vähän myöhemmin kertoa hänen elävän. Tiedämme, että tästä syntyi kristillinen kirkko.

Mutta vielä tärkeämpää kuin tuo tieto, on että saamme uskoa, että Jeesus sovitti maailman synnit, että hän nousi kuolleista, että voimme saada syntimme anteeksi ja päästä ikuisen elämään sillä perusteella, mitä hän teki.

Aloitimme Ranskan vallankumouksesta ja voimme päättää siihen. Kerrotaan, että kun kristillinen kirkko oli syrjäytetty, uuden uskonnon edustajat tulivat kysymään kristillisen kirkon piispoilta, miksi uusi uskonto ei löytänyt kannattajia, mutta monet halusivat yhä pysyä kristittyinä. Piispat vastasivat: Jeesus Kristus kuoli ja nousi ylös. Koettakaa te tehdä jotakin samanlaista.”

On suurenmoista, jos voimme sanoa Jobin lailla: Minä tiedän Lunastajani elävän.